

УДК 355.426.4:303.425.2

І. М. Товма

В. С. Молдавчук

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ В ІНТЕРЕСАХ ДІЙ ФОРМУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто сутність, зміст, структуру суспільно-політичної обстановки, її спрямованість у межах діяльності, методологію її дослідження, оцінювання та прогнозування. Визначено основні проблемні питання щодо обґрунтування показників і критеріїв оцінювання стану суспільно-політичної обстановки, а також розроблення способів її оцінювання та прогнозування в інтересах дій Національної гвардії України.

Ключові слова: суспільно-політична обстановка, аналіз, оцінювання, прогнозування.

Постановка проблеми. Локальні війни і конфлікти останніх років у світі, агресія Російської Федерації та гібридна війна проти України призвели до дестабілізації обстановки у нашій державі та необхідності вжиття заходів щодо її стабілізації. Як показує практика дій формувань Національної гвардії України (НГУ), для адекватного реагування на виникаючу обстановку треба враховувати сукупність усіх факторів, які мають місце в регіоні, районах постійної дислокації військових частин, виконання службово-бойових завдань і ведення бойових дій.

Тому володіння командирами (начальниками) всіх рівнів достовірною інформацією щодо суспільно-політичної обстановки дозволить забезпечити підтримання високого рівня бойової готовності, морально-психологічного стану особового складу та прийняття адекватного ситуації рішення на службово-бойові дії.

Основною складовою частиною, що впливає на прийняття рішення, є суспільно-політична обстановка, яка обумовлює стан відповідних елементів оперативної обстановки. Тому якісний аналіз, оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки є необхідною умовою прийняття адекватного ситуації рішення на службово-бойові дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти здійснення аналізу, оцінювання та прогнозування суспільно-політичної

обстановки під час виконання службово-бойових завдань військовослужбовцями силових структур розглядалися у наукових дослідженнях В. Л. Абушенка, В. І. Аникина, С. В. Беляя, О. О. Грицанова, Г. А. Дробахи, Г. М. Евелькіна, О. Г. Караяні, А. А. Кокошина, В. Г. Криська, І. І. Ліпатова, В. С. Молдавчука, А. О. Рося, Є. Б. Смірнова, О. В. Терещенка, В. І. Ткаченка, О. Ф. Шаброва, О. М. Шмакова та інших учених. Аналіз цих та інших праць свідчить, що: існує нині розуміння суспільно-політичної обстановки різними силовими структурами має неоднозначне тлумачення, що не сприяє її якісним оцінюванню та прогнозуванню під час виконання службово-бойових завдань; відсутність дієвих засобів моніторингу суспільно-політичної обстановки, її розвитку, оцінювання та надійного прогнозування не дозволяє у повному обсягу враховувати її зміни під час прийняття рішень; існуючі теоретичні розробки щодо оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки дотепер не доведені до рівня практичних рекомендацій для застосування у практиці НГУ.

До цього часу способи оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки для прийняття рішень щодо припинення заворушень суспільно-політичного характеру не були предметом спеціального наукового дослідження. У наукових працях висвітлювалися лише окремі

аспекти цієї проблематики, хоча необхідність її глибокого розроблення й обумовлювалася практичними запитамі і потребами НГУ. Саме це й стало причиною виникнення протиріччя між потребою якісних оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки для прийняття адекватного ситуації рішення на спеціальну операцію (дії військових частин) і неможливістю це здійснити з використанням існуючих способів.

Актуальність зазначеної проблематики, недостатнє її теоретичне вивчення і практичне розроблення обумовили необхідність: розгляду змісту, структури суспільно-політичної обстановки, методології її дослідження, оцінювання та прогнозування; визначення проблемних питань аналізу, оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки під час розроблення пропозицій для прийняття рішення на виконання завдань у спеціальній операції.

Метою статті є розгляд і визначення сутності, змісту суспільно-політичної обстановки та проблемних питань щодо її оцінювання та прогнозування для обґрунтування адекватного ситуації рішення на виконання завдань у спеціальній операції.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям "обстановка" розуміють стан справ, умови і фактори, що визначають розвиток тих чи інших подій, значення і місце у цьому процесі різних економічних, політичних, військових та інших сил, їх відносини і розстановку у світі, в окремих державах, у регіоні, областях, районах, організаціях, установах тощо на певний момент часу.

Тому у широкому розумінні сутність суспільно-політичної обстановки можливо визначити як реальний на конкретний час стан суспільно-політичних відносин між суб'єктами міждержавних, внутрішньодержавних відносин [1, 2, 6, 7].

Існуючі підходи до визначення сутності суспільно-політичної обстановки обґрунтовуються цілями завдань, що виконують те чи інше міністерство, правоохоронний орган або служба. Сукупність даних за напрямками діяльності у поєднанні зі стійкими тенденціями розвитку небажаних або бажаних процесів формує для конкретного міністерства (органу, служби) певну систему поглядів, що розрізняються відомчою спрямованістю і тому не у повному обсязі відповідають характеру службово-бойової

діяльності Національної гвардії України. Але ж під час організації цієї діяльності суспільно-політичну обстановку необхідно розглядати ближче до завдань, які виконують формування НГУ, і перш за все, що стосується проблематики цього дослідження, а саме прийняття рішення на силові дії з припинення заворушень.

Результати досліджень [1, 2, 6, 7, 8, 9, 11, 12] дозволяють розглянути суспільно-політичну обстановку з урахуванням завдань, що виконують формування НГУ, як реальний на даний час стан соціально-політичних відносин суб'єктів соціально-політичного процесу, в якому безпосередньо здійснюються підготовка і використання засобів соціального насильства для досягнення ними своїх політичних цілей. У свою чергу, суспільно-політична обстановка визначається факторами та умовами соціально-політичних відносин, впливає на стабільність суспільства, його політичної системи і виконання Національною гвардією України службово-бойових завдань.

З огляду на зазначене вище щодо суспільно-політичної обстановки необхідно позначити суб'єкти соціально-політичних відносин і взаємозв'язки між ними. До суб'єктів соціально-політичних відносин відносять, як відомо, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні заклади та установи, політичні партії, об'єднання громадян, суб'єкти господарювання, засоби масової інформації та ін.

Будучи складним утворенням, у якому органічно перетинаються процеси і явища міжнародних відносин, внутрішньої та зовнішньої політики окремих держав та їх угруповань, внутрішньодержавні відносини, суспільно-політична обстановка характеризується надзвичайним динамізмом, різноманітністю форм вияву та тенденцій їх розвитку.

У зв'язку з цим класифікація всіх факторів та параметрів, якими визначається суспільно-політична обстановка, є досить складним завданням. При цьому базовими факторами, що безпосередньо детермінують у впливі на конкретний характер суспільно-політичної обстановки в конкретному місці й у конкретний час, є соціально-політичні відносини між окремими соціальними групами або їх об'єднаннями.

До основних структурних елементів змісту

суспільно-політичної обстановки належать суб'єкти суспільно-політичної обстановки та співвідношення їх сил, соціально-політичні інтереси та цілі сторін, а також реальні соціально-політичні події, процеси, явища та тенденції їх розвитку, які виникли за результатами взаємовідносин суб'єктів [1, 4–7]. Аналітична діяльність щодо вивчення стану соціально-політичних відносин і тенденцій їх розвитку складається з аналізу, оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки [1, 3–8, 10, 11, 12].

Викладене вище дозволяє визначити основні структурні елементи змісту суспільно-політичної обстановки (рисунок).

Аналіз суспільно-політичної обстановки є досить складним завданням. Щоб проаналізувати обстановку, треба всебічно і глибоко вивчити властивості та закономірності явищ, що відбуваються, і з урахуванням цього дати оцінку тому, що склалося. У зв'язку з цим під час оцінювання суспільно-політичної обстановки у першу чергу необхідно визначити якісні показники наявного стану соціально-політичних відносин, оскільки такий аналіз, що формується на основі первинної та вихідної аналітичної інформації, стає базисом для наступного кількісного оцінювання факторів та умов, які визначають суспільно-політичну обстановку, що склалася.

Оцінювання суспільно-політичної обстановки має за мету не стільки її безпосереднє оцінювання, скільки передбачення перспектив її розвитку, що пов'язано з необхідністю її досить достовірного прогнозування. У свою чергу, метою прогнозування суспільно-політичної обстановки стає виявлення тенденцій соціально-політичних відносин, а також осередків напруженості, які можуть у подальшому призвести до внутрішньодержавних конфліктів різноманітного характеру. У той же час таке

прогнозування суспільно-політичної обстановки дозволить одержати необхідну інформацію й для органів військового управління.

Крім того у процесі аналітичної діяльності щодо вивчення стану соціально-політичних відносин і тенденцій їх розвитку під час проведення аналізу, оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки необхідно враховувати таке.

1. У структурі суспільно-політичної обстановки політичний аспект є провідним. Проте практичне втілення в реальність політичних концепцій і теорій відповідних суб'єктів соціальної політики у боротьбі за політичну владу здійснюється за допомогою специфічних засобів соціального насильства.

2. Основними структурними елементами змісту суспільно-політичної обстановки є: суб'єкти суспільно-політичної обстановки, а також співвідношення їх сил; соціально-політичні інтереси і цілі сторін; реальні соціально-політичні події, процеси, явища та тенденції їх розвитку.

3. Суспільно-політична обстановка завжди має досить динамічний характер, а тому не може відображатися сталою характеристикою системи політичних відносин на тривалий час. Однак на всіх етапах розвитку для неї незмінним залишається одне: властивість бути результатом соціально-політичної діяльності певних сил та характеристикою стану соціально-політичних відносин між ними. Така діяльність у поєднанні із створюваними нею різноманітними станами соціально-політичних відносин відображує основний зміст суспільно-політичної обстановки, яка, у свою чергу, саме і є формою їх безпосереднього вираження у конкретний момент часу.

Основними джерелами даних про рівень складності суспільно-політичної обстановки

для проведення аналізу та оцінювання реальних соціально-політичних подій, явищ, процесів, а також виявлення тенденцій їх розвитку та прогнозування цієї обстановки, як свідчить практика, є органи виконавчої влади і місцевого самоврядування, народні депутати України і депутати місцевих рад, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба, установи, організації, партії, блоки, рухи, громадські організації, релігійні організації, засоби масової інформації, громадяни, особовий склад військових частин, з'єднань тощо.

Прогнозування зазвичай розуміють як у широкому, так і у вузькому сенсі. У широкому розумінні це визначення ймовірного судження про стани будь-якого явища у майбутньому, у вузькому – це спеціальне наукове дослідження перспектив розвитку будь-якого явища, що супроводжується відповідними якісними та кількісними оцінками й визначенням більш-менш конкретних термінів та ймовірності тієї чи іншої зміни цього явища.

Огляд наукових досліджень [3–7, 10] свідчить про певну різноманітність політичних прогнозів, серед яких за цільовим критерієм визначаються пошуковий і нормативний види прогнозу. Основною метою пошукового прогнозу є визначення можливих станів об'єкта прогнозування у майбутньому. Як правило, це умовне продовження існуючих на поточний момент тенденцій на майбутнє. Завданням нормативного прогнозування є визначення шляхів та часу досягнення бажаного стану об'єкта прогнозування у майбутньому. Тобто нормативний прогноз передбачає визначення способів досягнення бажаних результатів на основі наявних можливостей, визначеного ресурсу та інших обмежень.

Іншими словами, за допомогою прогнозування можливо знайти відповіді на два основні питання:

1. Чого, швидше за все, очікувати у майбутньому?

2. Як змінити умови для досягнення заданого, кінцевого стану прогнозованого об'єкта?

Прогнози, що дають відповідь на питання першого типу, називаються пошуковими, на питання другого типу – нормативними. Іноді такі прогнози мають сценарний характер, коли визначається декілька домінуючих тенденцій і показується по черзі, як події

розгортатимуться у випадку, якщо кожна з них у прогнозованому періоді переважатиме.

Завдяки високому динамізму політичного процесу класифікацію прогнозів суспільно-політичної обстановки доцільно здійснювати за часовим інтервалом, на який розраховано прогноз. Виходячи з цього прогнози поділяють на такі:

– оперативний прогноз, що розрахований, як правило, на перспективу, протягом якої не очікується суттєвих кількісних і якісних змін об'єкта дослідження (стану суспільно-політичної обстановки);

– короткостроковий прогноз, що розрахований на перспективу, протягом якої не очікується суттєвих кількісних змін об'єкта дослідження;

– середньостроковий прогноз, що охоплює перспективу між коротко- і довгостроковим прогнозами з переважанням уваги на кількісні зміни обстановки над якісними, що передбачаються певним чином сталими;

– довгостроковий прогноз, який зазвичай розраховано на перспективу, протягом якої очікуються не тільки кількісні, але і якісні зміни об'єкта дослідження;

– наддовгостроковий прогноз, який охоплює перспективу, протягом якої очікуються настільки значні якісні зміни, що ми можемо говорити лише про найбільш загальні перспективи розвитку явища чи процесу.

Часова градація прогнозів деякою мірою умовна і залежить від характеру та мети цього прогнозу. У суспільно-політичних прогнозах емпірично встановлено такий масштаб часу: оперативні прогнози мають тривалість до одного місяця, короткострокові – до одного року, середньострокові розраховано на декілька (до п'яти) років, довгострокові – на строк понад п'ять (близько 15-20) років, наддовгострокові – за межами довгострокових (іноді до 50 років).

Методи соціально-політичного прогнозування більшою мірою запозичені із галузей прогнозування, що виникли раніше, – економічного й технологічного. У соціально-політичному прогнозуванні використовуються: сценарії; метод перехресного впливу; метод Delphi; різні методи маркетингових досліджень у сфері політичних і соціальних явищ; метод історичних аналогій (один із найстаріших методів прогнозування) тощо.

Висновки

За результатами аналізу існуючих підходів до оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки в інтересах дій формувань Національної гвардії України можна зробити такі висновки.

1. Сутність суспільно-політичної обстановки обґрунтовується цілями завдань, що виконують те чи інше міністерство, правоохоронний орган або служба.

2. Зміст суспільно-політичної обстановки можливо визначити як реальний на конкретний час стан суспільно-політичних відносин між суб'єктами міждержавних, внутрішньодержавних відносин.

3. Суспільно-політична обстановка з урахуванням завдань, що виконують формування Національної гвардії України, являє собою реальний на конкретний час стан соціально-політичних відносин суб'єктів соціально-політичного процесу, в якому безпосередньо здійснюються підготовка і використання засобів соціального насильства для досягнення ними своїх політичних цілей.

4. Суспільно-політична обстановка визначається факторами та умовами соціально-політичних відносин, впливає на стабільність суспільства, його політичної системи і виконання Національною гвардією України службово-бойових завдань.

5. Проблемними питаннями щодо оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки для обґрунтування адекватного ситуації рішення на виконання завдань є:

– визначення факторів і умов суспільно-політичної обстановки, які безпосередньо або опосередковано впливають на діяльність формувань Національної гвардії України у конкретному регіоні або районі під час виконання службово-бойових завдань;

– обґрунтування показника і критеріїв оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки;

– розроблення способів оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки в інтересах виконання службово-бойових завдань формуваннями Національної гвардії України.

Список використаних джерел

1. Бойові документи морально-психологічного забезпечення виконання службово-бойових завдань [Текст] : навч. посіб. / О. А. Савченко, В. С. Молдавчук, І. І. Ліпатов та ін. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2010. – 106 с.

2. Белай, С. В. Методика прогнозування рівня складності оперативної обстановки штабом військової частини внутрішніх військ в умовах виникнення масових заворушень [Текст] / С. В. Белай // Честь і закон. – 2008. – № 4. – С. 25–30.

3. Громова, Н. И. Основы прогнозирования [Текст] / Н. И. Громова. – М. : Академия Естествознания, 2006. – 112 с.

4. Кокошин, А. А. Прогнозирование и политика [Текст] / А. А. Кокошин. – М. : Мир, 2005. – 140 с.

5. Краснов, Б. И. Политический анализ, прогноз, технологии [Текст] : учеб. пособие / Б. И. Краснов, Г. И. Авцинова, И. А. Сосина ; под общ. ред. В. И. Жукова. – М. : МГСУ, 2002. – 235 с.

6. Молдавчук, В. С. Проблемні питання оцінювання і прогнозування суспільно-політичної обстановки в інтересах виконання службово-бойових завдань силами охорони правопорядку [Текст] / В. С. Молдавчук // Честь і закон. – 2013. – № 1 (44). – С. 4–10.

7. Молдавчук, В. С. Оцінювання та прогнозування суспільно-політичної обстановки для прийняття рішень на спеціальну операцію з припинення заворушень [Текст] / В. С. Молдавчук, І. І. Ліпатов // Честь і закон. – 2013. – № 2 (45). – С. 11–18.

8. Жиганов, Э. Н. Моделирование и анализ политических процессов [Текст] / Э. Н. Жиганов. – М. : РУДН, 2009. – 189 с.

9. Про Національну гвардію України [Текст] : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17. – Ст. 594.

10. Рабочая книга по прогнозированию [Текст] / [отв. ред. И. В. Бестужев-Лада]. – М. : ИС РАН, 2005. – 110 с.

11. Теорія прийняття рішень органами військового управління [Текст] : монографія / [В. І. Ткаченко, Є. Б. Смірнов, Г. А. Дробаха та ін. ; за ред. В. І. Ткаченка, Є. Б. Смірнова]. – Х. : ХУ ПС, 2008. – 545 с.

12. Шмаков, О. М. Критерії складності оперативної обстановки у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки [Текст] / О. М. Шмаков // Честь і закон. – 2006. – № 2. – С. 9.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2017 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 355.426.4:303.425.2

І. Н. Товма, В. С. Молдавчук

**АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ ПОДХОДОВ К ОЦЕНИВАНИЮ И ПРОГНОЗИРОВАНИЮ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОБСТАНОВКИ В ИНТЕРЕСАХ ДЕЙСТВИЙ
ФОРМИРОВАНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ**

Рассмотрены сущность, содержание, структура социально-политической обстановки, ее направленность в рамках деятельности, методология ее исследования, оценивания и прогнозирования. Определены основные проблемные вопросы по обоснованию показателей и критериев оценивания состояния общественно-политической обстановки, а также разработке способов ее оценивания и прогнозирования в интересах действий Национальной гвардии Украины.

Ключевые слова: общественно-политическая обстановка, анализ, оценивание, прогнозирование.

UDC 355.426.4:303.425.2

I. M. Tovma, V. S. Moldavchuk

**ANALYSIS OF EXISTING APPROACHES FOR ESTIMATION AND FORECASTING
OF SOCIO-POLITICAL SITUATION IN THE INTERESTS OF THE NATIONAL GUARD
OF UKRAINE ACTIVITIES**

The essence, content and structure of the socio-political situation, the direction of its scrutiny within the framework activities, methodology for its research, estimation and forecasting were examined. The main problematic issues for indicators justification and criteria for estimation of the socio-political situation status were determined as well as the methods development for its estimation and forecasting in the interests of the National Guard of Ukraine activities were defined.

Keywords: socio-political situation, analysis, estimation, forecasting.

Товма Ігор Миколайович – заступник начальника мовного відділу – начальник відділення мовної підготовки Національної академії Національної гвардії України

Молдавчук Василь Степанович – професор кафедри тактичної підготовки військ факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ України